

VISAVERTĖ LYČIŲ PARTNERYSTĖ LIETUVOJE: POZITYVŪS POKYČIAI IR PROBLEMOS

Laima Liukinevičienė

Šiaulių universitetas

Vilniaus g. 88, LT-76285 Šiauliai

Visavertė lyčių partnerystė – demokratinės visuomenės siekiamybė. Lietuva, pasitelkusi savo iki 1941 m. sukauptą patirtį ir pritaikiusi Skandinavijos šalių, JAV patirtį, gana sėkmingai ir kryptingai vykdė specifinę lyčių lygybės politiką. Nuo 1992 m. plėtojama lyčių studijos ir tyrimai. Straipsnyje pristatoma pastarojo dešimtmečio Lietuvoje vykdomos lyčių lygybės politikos ir šiandienos problemų analizė, perėjimo prie kito etapo – lyčių aspekto integravimo į visas gyvenimo sritis – specifika.

Jungtinių Tautų vystymo programoje pabrėžiama, kad lyčių lygybės įgyvendinimas yra socialinio teisingumo nuostata, būtina lygiateisiškumo ir stabilaus žmogaus vystymosi sąlyga (Gender mainstreaming in practice, 2002), todėl visuomenės, kuri siekia būti demokratinė, visose planuojamose veiklose turi būti išlaikomas lyčių lygybės aspektas, t. y. visose politikos, ekonomikos ir visuomenės srityse priimami sprendimai turi būti naudingi abiem lytims. Tai reiškia nuoseklų, sistemingą darbą lygiai skirstant jėgos šaltinius ir galimybes tarp vyro ir moters (lygus pasidalijimas jėga ir įtaka, finansinis savarankiškumas, vienodos sąlygos ir galimybės dirbti, daryti karjerą, pradėti verslą, realizuoti savo talentą, asmeninius interesus, siekti mokslo, pasidalijimas pareigomis namuose ir vaikų priežiūra, laisvė nuo smurto prieš lytį).

Labai svarbu, kad Europos erdvėje pagaliau išaiškinta lyties (socialinės lyties), lyčių lygybės sąvokos, kad bendromis pastangomis suprasta, jog lyčių lygybė nėra tapatybės sinonimas priimant moterims vyrų gyvenimo būdą ar, atvirkščiai, kaip gyvenimo normą. Lyčių lygybė – tai teisė būti skirtingiems pasaulyje ir būti vertinamiems. Lyčių lygybės, visavertės lyčių partnerystės siekimas – nenutrūkstamas procesas. Bus ekonominių, socialinių, politinių pokyčių, naujų problemų, todėl ateities kartoms teks spręsti lyčių lygybės (kaip ir apskritai žmogaus teisių) klausimus lygiai taip, kaip juos sprendžia šiandien kur kas toliau šioje srityje pažengusios šalys (Skandinavijos šalys, JAV). Šiandien Lietuvai, kaip ir kitoms Europos šalims, lyčių lygybės siekimas reiškia diskusijas, kokiomis kryptimis veikti, kaip keisti visuomenės struktūras, palaikančias nelygybę vyrų ir moterų santykiuose, kaip pasiekti pusiausvyrą tarp moterų ir vyrų įvairių vertybių ir prioritetų, kaip kuo greičiau pasiekti visuomenės pažūrį į lygiavertį lyčių bendradarbiavimą kaip vertybę pozityvių pokyčių. Kalbama apie abi lytis, vyrus ir moteris, nes šiandien pažangos galima siekti tik panaudojant įgūdžių ir kompetencijų įvairovę, įtraukiant tiek moteris, tiek vyrus į ateities visuomenės kūrimą. Einant į priekį, o tai reiškia ne tik sprendžiant specifines lyčių

nelygybės problemas, bet ir planuojant ateitį, kurioje jau neturėtų būti to, ką šiandien vadiname lyčių nelygybe, labai svarbu platesnis lyčių lygybės sąvokos suvokimas, nes siauras ir ribotas lyčių lygybės (dažnai kaip antidiskriminacija ar moterų nelygybės panaikinimas) suvokimas stabdo tolesnę pažangą siekiant lyčių lygybės. Kai kurie moterų judėjimai išsisemia, nes nemato tolesnio kelio be problemos konstatavimo), nori greito rezultato, pažangos, rūpinasi tik moterų klausimais. Problema – lyčių hierarchija, santykiai tarp lyčių, ir to taip greitai nepakeisi.

Lietuva per paskutinius dešimt metų lyčių lygybės politikoje jau pasivijo daugelį šalių ir šiandien Europos erdvėje diskutuoja apie tas pačias problemas ir strategijas kaip ir skandinavės, vokiečių, amerikietės. Kaip ir toliau pažengusios šalys, mes jau kalbame ne tik apie lyčių lygybę, bet plačiau – apie visavertę lyčių partnerystę, t. y. matome procesą. Tiesa, dalis visuomenės linkusi išvengti šios temos, supranta ją siaurai, tradiciškai („moteris nori užimti valdžią“), nesieja jos su ekonomine, politine, demografinė, ekologine šalies situacija.

Straipsnio tikslas – parodyti, kad Lietuvoje lyčių lygybės politika planuojama kryptingai siekiant visavertės lyčių partnerystės ir kad tame procese iškyla problemų. Šiuo klausimu daug kalbama moterų nevyriausybinų organizacijų konferencijose, forumuose, o mokslo darbuose ši tema paliesta tik fragmentiškai (Purvaneckienė, 1999, 2001, 2002; Dagtė, 2003; Stundžienė, 2001; Vidrinskaitė, 2001; Dromantienė, 2003). Išanalizavus per daugiau nei dešimt metų Lietuvoje publikuotą ir Lietuvos lyčių studijų (moters studijų) centrų sukauptą medžiagą, nesunku įrodyti įvykusius ir vykstančius visuomenės pokyčius siekiant visavertio lyčių bendradarbiavimo ir problemas, lėtinančias šiuos procesus.

Visavertę lyčių partnerystę suprantame kaip:
a) būdą siekti lyčių lygybės, vyrams ir moterims tampant aktyviais partneriais tiek privačiame, tiek visuomeniniame gyvenime, prisimant atsakomybę arba pasiryžtant priimti atsakomybę už šeimą,

valstybę; b) siekiamybę, tikslą kuriant demokratinę visuomenę, kurioje lyčių lygybė jau įtvirtinta de facto.

Pozityvūs pokyčiai XX a. pabaigos Lietuvoje siekiant lyčių lygybės ir lyčių partnerystės

Lietuvos istorijoje daug ryškių puslapių, liudijančių šviesuomenės siekį įteisinti abiejų lyčių lygiateisiškumą. 1896 m. įsteigta Lietuvos socialdemokratų partija savo programoje įrašė abiejų lyčių politinį lygiateisiškumą. 1902 m. varpininkų įkurtos Demokratų partijos programoje numatyta kovoti už abiejų lyčių politinę ir švietimo lygybę. 1905 m. pirmame visos Lietuvos moterų susirinkime įkurtas Lietuvos moterų susivienijimas, kurio dokumentuose įrašytas lygių teisių moterims ir vyrams siekis. 1907 m. įvyko I Moterų suvažiavimas, jame ypač aktyviai buvo keliami ir lyčių lygiateisiškumo klausimai. Visuose šiuose judėjimuose aktyvios buvo išsilavinusios Lietuvos moterys: G. Petkevičaitė, O. Mašiotienė, F. Bortkevičienė, M. Pečkauskaitė. 1919 m. pasiekta didžiulė pergalė – moterims suteikta visiška rinkimų teisė.

Sovietmečio Lietuvos dokumentuose lyčių lygybė buvo deklaruojama, bet išsamiau lyčių lygybės sąvoka, lyčių lygybės įgyvendinimu visose gyvenimo sferose susidomėta atgavus Nepriklausomybę.

Lietuvoje nuo XX amžiaus paskutinio dešimtmečio pradžios nuosekliai, remiantis kitų šalių patirtimi, siekiama lyčių lygybės:

1. Vykdoma specifinė lyčių lygybės politika.

2. Lygiagrečiai pradėta įgyvendinti lyčių aspekto integravimo strategija į visas gyvenimo sritis, pirmiausia organizuojant politinius procesus.

Specifinė lyčių lygybės politika Lietuvoje vykdoma kryptingai:

- Sukurta teisinė bazė ir sistema lyčių lygybei diegti (ratifikuota Jungtinių Tautų Konvencija apie moterų visų diskriminacijos formų panaikinimą, ratifikuota Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, vykdyta Lietuvos moterų pažangos programa (1995–2000), priimtas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, patvirtinta Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2003–2004 metų programa).

- Įsteigtos LR Vyriausybei atsiskaitančios institucijos, kurių pareiga – kontroliuoti lyčių lygių teisių, vyrų ir moterų lygių galimybių programų įgyvendinimą: JT moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (2000 m. baigė darbą), Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (įkurta 1998 m.), Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija (sudaryta 2000 m.).

- Nuo 2003 m. prie LR Seimo veikia Nacionalinis konsultacinis moterų forumas (NKMF),

kuris inicijavo kurti ir pateikė „Lietuvos egalitarinės visuomenės raidos vizija 2014 m.“

- Atlikta ir atliekama lyčių situacijos analizė visose pagrindinėse viešojo gyvenimo srityse: mokslo, švietimo, ekonomikos, verslo, politikos, žiniasklaidos, sveikatos apsaugos, krašto apsaugos, darbo rinkos, teisėsaugos. Šį darbą pradėjo mokslininkai, jau nuo 1992 m. išitraukę į lyčių studijas, ir tik vėliau, praėjusio dešimtmečio pabaigoje, tokią lyčių situacijos analizę viešajame gyvenime pradėjo inicijuoti ir Vyriausybė, visuomenės nuomonės tyrimo institutai. Mokslininkų, studentų atliekamais kokybiniais tyrimais (interviu, dienoraščių, laiškų, grožinės literatūros tekstų analizė, refleksijos mažomis grupėmis) ir anoniminėmis sociologinėmis apklausomis šiuo aspektu tiriama ir privati sfera. Per pastaruosius penkerius metus (žr. 1 pav.) matomas ryškus posūkis nuo moters klausimų tyrimo prie lyčių sąveikos, santykių visuomenėje tyrimo, **nuo kiekybinių – prie kokybinių ir kompleksinių tyrimų** (pvz., *Moters ir vyro įvaizdžiai spaudoje; Socialinių lyčių stereotipų formavimas žiniasklaidoje; Žmogaus teisių pažeidimai Lietuvoje; Socialinė pilietybė – lyties matmuo; Socializacijos modeliai lietuvių autobiografijose: lyties ir laiko aspektas; Regioninė spauda lyčių aspektu; Dominuojantys lyčių modeliai šiuolaikinėje žiniasklaidoje; Profesinės veiklos lyginamoji charakteristika Europos šalyse lygiateisiškumo aspektu; Moterys ir vyrai Lietuvoje*), **nuo situacija, problemą konstatuojančių tyrimų – prie giluminių priežasčių, suponuojančių tokią lyčių sąveiką visuomenėje, išsiaiškinimo tyrimų** (pvz., *Moterų konkurencingumo ir darbo galimybių tobulinimas; Moterų marginalių problemos; Vienišos motinos darbo rinkoje; Moters profesinė karjera: psichologinis aspektas; Lytis ir švietimas; Informacinių technologijų panaudojimas aktyvesnei socializacijai: lyčių aspektas; Prievarta prieš moteris – kampanijoje „Gyvenimas be prievartos“; Demokratija ir moteris: akademinės moterys Lietuvos ir ES darbo rinkoje (dabartis ir perspektyvos)*). Tyrimai išauga į tęstinius projektus, kuriuose siekiama ieškoti būdų išaiškintiems problemoms spręsti arba veikti institucijas, kurios gali paspartinti problemų sprendimą. Be to, tęstiniuose projektuose atsiranda daug galimybių sklaidai, apimant vis didesnius visuomenės sluoksnius, aktyvesniam bendradarbiavimui, sąveikai su valdžios institucijomis. Taip subrendo lyčių studijos universitetuose, programa „Visavertės lyčių partnerystės ugdymas“ (programa kaimo moterims), mokslo analitiniai žurnalai, biuleteniai („Feminizmas, visuomenė, kultūra“, „Moters pasaulis“), TV laidos, „Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2003–2004 metų programa“, Nacionalinis konsultacinis moterų forumas.

XX a. paskutinio dešimtmečio vidurys	XX a. paskutinio dešimtmečio antroji pusė	XX a. paskutinio dešimtmečio pabaiga	XXI a. pradžia
1. Moterų situacijos tyrimai, konstatuojantys moterų nelygybę. 2. Moters studijos ir tyrimai universitetuose remiantis feminizmo teorija.	1. Tyrimai apie lyčių santykius, sąveiką. 2. Moterų situacijos tyrimai, konstatuojantys moterų nelygybę. 3. Moters ir lyčių studijos, tyrimai universitetuose, mokslo tyrimo institute.	1. Visų gyvenimo sričių tyrimas lyčių aspektu, kompleksiniai tyrimai. 2. Lyčių studijos ir tyrimai universitetuose, mokslo tyrimo institute. 3. Lyčių sąveikos tyrimai (jungtinės mokslininkų ir Vyriausybės pajėgos).	1. Giluminiai tyrimai siekiant išsiaiškinti lyčių nelygybės priežastis, prognozuoti lyčių santykių raidą ateityje. 2. Visavertės lyčių partnerystės ugdymo integravimas į visų universitetų studijas, mokyklų programas.

1 pav. Mokslinių tyrimų lyčių klausimais dinamika Lietuvoje

Nuo 1991 m. moterys buvo aktyvinamos dalyvauti viešajame visuomeniniame gyvenime. Iniciatorės – VU mokslininkės, politikės. Ypač praverė Skandinavijos ir JAV šalių moterų patirtis. Moterų aktyvinimas buvo viena sąlygų siekiant lyčių lygybės. Moterys turėjo norėti tapti visavertėmis vyrų partnerėmis viešajame gyvenime. Žvelgiant atgal matyti moterų „ėjimas“ į visavertį gyvenimą visuomenėje:

Verslas. 1997 m. moterys vadovės tarp bendro įmonių vadovų skaičiaus sudarė 28,8%, 1999 m. – 33,9%, 2001 m. – 40%. Dominuoja smulkusis ir vidutinis verslas. Individualių įmonių vadovės moterys: 1999 m. – 36,6%, 2000 m. – 41,4%, 2001 m. – 41,1%.

Savivaldos institucijos. 1995 m. savivaldybių rinkimuose laimėjo 19,4% moterų, 1997 m. – 22% , 2002 m. – 17,6%, tik Vilkaviškio rajono taryboje neišrinkta nė viena moteris. Šiuo metu savivaldybių tarybose 20,6% moterų, iš 60 Lietuvos merų 2 moterys, iš 10 apskričių vadovų 1 moteris. 2004 m. vasario 12 d. Kaune įvykusioje konferencijoje „Iniciatyva – 2004: balsuokime už moteris“, konstatavusioje nesubalansuotą moterų ir vyrų dalyvavimą priimančias sprendimus, parengtas kreipimasis į Lietuvos gyventojus palaikyti moterų siekį turėti lygias galimybes atstovaujant Lietuvai Europos Parlamente ir būti išrinktoms į LR Seimą.

Visuomeninė veikla. Šiuo metu Lietuvoje veikia per 100 moterų organizacijų, tai: moterų NVO, moterų organizacijos pagal nacionalinius arba specifinius interesus, tarptautinių moterų organizacijų skyriai Lietuvoje. Daugiausia jų veikia didžiuosiuose miestuose, ten, kur yra aukštųjų mokyklų.

Moterų organizacijų pastangomis įvairioms socialinėms akcijoms, labdarai, švietimo, kultūros, verslo, sveikatos projektams pritrauktos didelės lėšos iš tarptautinių fondų, moterys pačios išmoko bendradarbiavimo, komandinio darbo, vadybos, lyderavimo. Jos mokosi ugdyti visavertę lyčių partnerystę savo aplinkoje, šeimoje.

Įvyko III Lietuvos moterų suvažiavimas. 2005 m. vasarą planuojamas IV Lietuvos moterų suvažiavimas. Visuose regionuose veikia bent po vieną pačių iniciatyva įkurtą moterų informacinį ar užimtumo centrą.

Informacinių technologijų panaudojimas.

Tai gana skaudi tema moterims, nes kaip XIX amžiaus moteris neturėjo savo kambario (Woolf, 1998), taip XX a. pabaigoje ne kiekviena moteris naudojosi kompiuteriu. Šiuo metu 10 aktyviai Lietuvoje veikiančių moterų organizacijų turi savo interneto tinklalapį, per 800 moterų įgyvendinant projektą „Moterų galių ir įgūdžių stiprinimas per IT bei ryšių tinklo plėtimą“ išmoko dirbti, gali savo žinias, siekdamas visavertės lyčių partnerystės, tobulinti skaitydamos informaciją moterims <http://www.lygus.lt>.

Mokslas, švietimas. Nuo 1991 metų, Lietuvoje atkūrus Lietuvos universitetų moterų asociaciją (įkurta 1928 m. kaip aukštąjį mokslą baigusiu moterų draugija), jos narės aktyvino moterų įsitraukimą į lyčių tyrimus, lyčių studijas. Dauguma šandienos mokslininkų, tyrinėjančių lytis, mokinčių visavertės partnerystės ugdymo, buvo arba yra LUMA narės.

2000–2001 m. Šiaulių universiteto mokslininkų atlikti tyrimai švietimo ir aukštojo mokslo srityje (Lytiškumas ir švietimas, 2001) parodė, kad kuo skubiau reikia mokyti lyčių lygybės ABC, visavertės lyčių lygybės ugdymo pagrindų esamus ir būsimus mokytojus, aukštųjų mokyklų dėstytojus, vadovėlių autorius, ministerijos darbuotojus, politikus, moksleivius, studentus.

2003 m. spalio 25 d. pagaliau pasirašyta švietimo nevyriausybinių organizacijų koalicijos JUNGTYs bendro darbo sutartis su LR Švietimo ir mokslo ministerija. Sutartį pasirašiusios šalys bendradarbiaus užtikrinamos lygias galimybes bendrojo ugdymo sistemoje.

Keturi Lyčių studijų (Moters studijų) centrai prie Lietuvos universitetų skaito paskaitas lyčių lygybės klausimais (iš viso per 20 modulių), apgintas habilitacinis darbas, parašyta 3 daktaro disertacijos, per 30 bakalauro ir magistro darbų, vien 2004 m. parengta daugiau kaip 20 bakalauro ir magistro darbų.

Mokslininkų darbai iš lyčių studijų skelbiami prestižiniuose Lietuvos žurnaluose: „Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai“ (VDU), „Socialinis darbas“ (LTU), „Tiltai“ (KU), „Sociologija. Mintis ir veiksmas“ (VDU, KU), „Filosofija. Sociologija“

(LMA), „Feminizmas, visuomenė, kultūra“ (VU LSC), „Socialiniai mokslai“ (KTU). Kas dveji metai VU, ŠU vyksta lyčių studijų tarptautinės konferencijos, lyčių studijų vasaros stovyklos.

2003 m. rudenį Šiaulių universitete finansuojant LVMSF pradėtas rengti Lyčių studijų ir tyrimų sąvokų žodynas, kurio tikslas – duoti lietuvišką verbalinį instrumentą visiems Lietuvos žmonėms, ypač tyrėjams ir tiems, kurie naudosis tyrimų medžiaga lyčių lygybės aspektui integruoti į visas gyvenimo veiklas. Aiškinamajame enciklopediniame žodyne paaiškinus daugelį Lietuvoje klaidingai vartojamų terminų ir sąvokų arba adaptavus pagal taisykles jau vartojamus tarptautinius žodžius, būtų apsaugota lietuvių kalba nuo nepriimtinių svetimkūnių, praplėstas Lietuvos gyventojų tolerancijos kitoms lytims suvokimas (pasaulyje gyvena ne tik 2 biologinės lytys, o socialinių lyties atmainų yra daug), suteikta galimybė susipažinti su feministiniais judėjimais, lyčių lygybės įgyvendinimo modeliais kitose šalyse, parengtas instrumentas visavertei lyčių partnerystei ugdyti.

V. Daujotytės monografijoje „Parašyta moterų“ (2001) pateiktas lietuvių rašytojų moterų indėlis į lietuvių grožinę literatūrą.

Išvardyti faktai (nesiekta apžvelgti visas sritis) liudija, kad Lietuva išmoko sėkmingai taikyti tradicines lyčių lygybės politikos formas, t. y. vykdo specifinę lyčių lygybės politiką, kai dažniausiai su lyčių ekspertų pagalba problemai parengiama speciali programa ar keletas priemonių ir siekiama sumažinti arba eliminuoti lyčių nelygybę vienoje ar kitoje srityje.

Lyčių aspekto integravimo strategija (Gender mainstreaming). Lygiagrečiai pradėta vykdyti lyčių aspekto integravimo į visas politikos sritis, visus lygmenis strategija. Tai reiškia, kad dabartiniu metu projektuojant valstybės plėtros politiką reikia iš anksto atsižvelgti į lyčių perspektyvą, turėti tikslą – lyčių lygybę. Todėl politikai taip pat turi (turės) gerai suvokti, kad visuomenė, siekdama lyčių lygybės, kelia ne moterų problemas, o lyčių hierarchijos problemas. Lyčių lygybės klausimo išmanymas tampa normaliu reikalavimu politikams.

Visos socialinės lytys turi turėti vienodą galimybę realizuoti save gyvenime. Ši veikla reikalauja gero lyčių aspekto integravimo metodologijos išmanymo (kaip efektyviai inkorporuoti lyčių perspektyvą), o tam reikia kalbėjimo, susikalbėjimo tarp mokslininkų (lyčių lygybės ekspertų), politikų, Vyriausybės, lėšų, instrumentų mokymams. Reikia finansinių ir žmogiškųjų išteklių. Tai pradėta įgyvendinant „Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių programą“.

Problemos siekiant lyčių lygybės ir moterų bei vyrų lygiavertės partnerystės:

• **Mūsų visuomenėje dar nėra visuotinio lyčių lygybės poreikio.** Lyčių lygybė dar nesuvaldoma kaip didesnė vertybė nei lyčių hierarchija. Vyrų ir moterų, tradiciškai auklėti šeimose, kur vyras turįs aprūpinti šeimą finansiškai, buitines darbus ir rūpinimąsi šeima palikta moterims, sunkiai prisitaiko greitai besikeičiančioje darbo rinkoje. Vyrų bedarbiai rečiau nei moterų ryžtasi mažiau mokamam darbui, persikvalifikuoti, pavaduoti žmoną namuose. Vyrų vadovai iš dviejų kvalifikuotų pretendentų į darbo vietą noriau renkasi vyrą, nes šiam reikia išlaikyti šeimą. Taip auginti vyrų dažniau rizikuoja, daro nusikaltimus bijodami prarasti hierarchines pozicijas (2001 m. Lietuvoje tarp nusikaltimus padariusių asmenų 91,3% vyrų). Vyrų hierarchiją visuomenėje palaikančios moterų dažniau susitaiko su likimu, leidžiasi skriaudžiamos, taip į pavojų statydamos ir savo, ir vaikų gyvenimą, jos netoleruoja karjeros siekiančių moterų, ypač einančių į didžiąją politiką, nevertina vyro partnerystės šeimoje ugdant vaikus. Lietuvos visuomenė dar neturėjo progos pamatyti, palyginti ir įsitikinti, koks įvyksta pokytis, koks rezultatas, kai viešojoje sferoje sprendimus daro ir atsakomybę prisiima vyrų ir moterų kartu. Privačioje sferoje partnerystės rezultatai lengviau ir greičiau matomi, bet juos mato kiekviena šeima atskirai. Šeimoms trūksta žinių ir patirties mokant vaikus visavertės lyčių partnerystės: nėra atskiro knygos tėvams, trūksta leidinių ir mokytojų.

• **Įsišakniję stabilūs lyčių stereotipai, kurie perduodami jaunesnei kartai, nėra organizuotos sistemos – filtro, galinčio spėti „nepraleisti“ stereotipus gilinančios informacijos.** Tie filtrai pradžioje galėtų būti lyčių lygybės ekspertai žiniasklaidoje, mokslo ir ugdymo sferose, nes jos šiaudien turi didžiausią įtaką asmenybės formavimuisi. Ypač daug gali TV, bet nepatyrę laidų vedėjai vis dar „kviečia moteris pasiimti popieriaus ir užsirašyti valgio gaminimo receptų“, „vyrus neužmiršti įsijungti televizorių, nes bus transliuojamos įdomios varžybos“. Objektivumo atspindint šiaudieninius moters ir vyro įvaizdžius, noro laužyti stereotipus stinga ir regionų spaudai, kuri tradiciškai turi savo nuolatinį skaitytoją. 2001–2002 metais buvo tirti regionų laikraščių pirmi puslapiai (Liukinevičienė, 2004), kurie, pasirodo, atspindi šališkumą, neobjektyvumą lyčių atžvilgiu, pristato vyrą ir moterį, atliekančius tradicinius socialinius vaidmenis, teikia asimetrišką, vyrams palankesnę informaciją, teigia geresnes vyro socializacijos galimybes. Kur kas geresnė padėtis laikraščių, kur dirba mišrus, neseniai studijas baigusių žurnalistų kolektyvas. Čia nemažai šiuolaikiškų, kalbančių apie vyro / moters dialogą, partnerystę visuomenėje, pristatančių naujus vyro / moters vaidmenis publikacijų. Visa tai –

lyčių lygių galimybių plėtojimo politikos palaikomieji veiksniai. Egzistuoja ryšys tarp regiono moterų veiklos visuomeniniame gyvenime ir publikacijų, pristatančių naują moters vaidmenį, gausos. Jaunų, kvalifikuotų ir mišrių lyčių žurnalistų kolektyvai labiau palaiko moterų aktyvumą visuomenėje (laikraštyje dirbančios žurnalistės daugiau rašo ir labiau toleruoja moters karjeros, privataus gyvenimo temas), skatina moteris rašyti. Pačių moterų pasyvumas viešajame gyvenime, vyrų – privačiame sudaro sąlygas gilėti tradiciniams stereotipams. Vis dėlto regionų laikraščiai, lyginant su mokykliniais vadovėliais (Liukinevičienė, Gudzinevičiūtė, 2001), propaguojant visavertę lyčių partnerystę, yra progresyvesni.

• **Švietimo ir aukštojo mokslo srityje nėra sutelktumo vykdyti visavertės lyčių partnerystės ugdymo programą.** Lietuvos studijų ir mokslų klasifikacijoje nėra lyčių studijų kaip mokslo ar studijų krypties, todėl sunku įteisinti šių studijų temų integravimą į bendrojo lavinimo mokymo ar aukštojo mokslo studijų programas. Tai šiandien vyksta atskirų žmonių iniciatyvos lygmeniu. Nors pagal ES dokumentus švietimas ir aukštasis mokslas privalo ugdyti atsvarą lyčių hierarchijai, mokyti naujo požiūrio į lytis, į jų bendradarbiavimą, bet... lyčių lygybės ugdymo vadovėliai dar tik rengiami, naujai parengti mokykliniai vadovėliai lyčių lygybės ekspertų netikrinami. Vyriausybė rengia naujus lyčių lygybės integravimo ekspertus nepanaudodama Lietuvos intelektualinio potencialo, mažai bendraudama su mokslininkais, neįvertindama jų atliktų mokslinių tyrimų.

• **Trūksta lyčių biudžeto,** kuris parodytų, kiek realiai kainuoja buities darbai, vaikų priežiūra, ugdymas, ligonių slauga.

• **Vis dar menka moterų pozicija priimant sprendimus, vyrų – dalyvaujant šeimos gyvenime.**

• **Ryškėja naujos nelygybės formos.** Globalizacijos pasaulyje vis daugiau lėšų tenka skirti ekonomikos sritims, kuriose tradiciškai daugiau veikia vyrai: karo industrijai, informacinėms technologijoms. Nelieta lėšų socialinei gerovei, kultūrai, švietimui, sveikatai.

Išvados

Pateikta medžiaga liudija, kad Lietuvoje siekiant visaverčio lyčių bendradarbiavimo ir visaverčio savęs realizavimo lyčių aspektu:

1. Buvo nuosekliai diegiama ir įgyvendinama kitose šalyse išbandyta specifinė lyčių lygybės politika.

2. Nuo pat pirmųjų žingsnių vykdant lyčių lygybės politiką Lietuvoje buvo kreipiamas dėmesys į abi lytis, ne vien į moterų aktyvinimą – taip buvo padėti pamatai visavertei lyčių partnerystei ugdyti, o kai kurie moterų judėjimai, sutelkę dėmesį tik į moterų problemų sprendimą, išsisėmė.

3. Lyčių lygybės politikoje nuo pat pirmųjų dienų aktyviai dalyvauja mokslininkai: lyčių situacijos viešojoje sferoje analizė, Skandinavijos, Europos šalių, JAV patirties pritaikymas prieš primant įstatymus, bendradarbiavimas su valdžios institucijomis rengiant įstatymus, dalyvavimas didžiojoje politikoje – visa tai padeda kryptingai siekti strategijoje numatytų tikslų, kvalifikuotai analizuoti problemas.

4. Lietuva išmoko sėkmingai taikyti tradicines lyčių lygybės politikos formas. Kitas etapas – lyčių aspekto integravimas į visas gyvenimo sritis – turėtų pirmiausia padidinti politikų atsakomybę šiame procese, kartu sudaryti moterims palankesnes sąlygas įsitraukti į politiką, nes šiuo metu tai mažiausiai moterų atstovaujama viešojo gyvenimo sritis Lietuvoje.

5. Didžiausią poveikį ugdymui turinti žinia-sklaida, švietimas, mokslas dar gana aktyviai platina tradicinius stereotipus: tai įrodė visi mokslo tyrimai, atlikti minėtose srityse per pastaruosius penkerius metus. Nepakankamas žurnalistų, mokytojų, ministerijų darbuotojų ir mokslininkų bendradarbiavimas lėtina naujo požiūrio į lyčių santykius diegimą.

6. Siekiant visavertės lyčių partnerystės Lietuvoje, svarbus šio reiškinio visuotinumumas: kol visuomenėje toleruojami hierarchiniai lyčių santykiai, kol lyčių klausimas suprantamas labai siaurai, sunku tikėtis greitų pokyčių. Visavertės lyčių partnerystės reikia mokytis. Tai įmanoma įteisinant lyčių studijas kaip studijų kryptį, integruojant į mokymo ir studijų programas lyčių lygiateisiškumo supratimą, parengiant instrumentus (vadovėlius, žodynus), galinčius palengvinti ir paspartinti procesą.

Kokie galėtų būti tolesni moterų organizacijų, šiandien labiausiai Lietuvoje besirūpinančių lyčių lygybės klausimu, žingsniai siekiant visavertės lyčių partnerystės?

Moterų organizacijos, kaip ir iki šiol, nuosekliai demonstruodamos pagarbą visoms lytims, nesusmulkėdamos iki asmeninių problemų, deda visas pastangas, kad lyčių lygybės klausimai būtų prioritetiniai visose visuomenės srityse, t. y. vykdo lyčių aspekto integravimo į visas politikos sritis strategiją.

Patirtį, įgytą mokantis lyčių lygybės siekimo ir diegimo abėcėlės, ugdant aplinkinių visavertę lyčių partnerystę, skleisti, tapti lyčių lygybės ekspertais savivaldos institucijose, žiniasklaidoje, propaguoti tai kaip vertybę. Kvalifikuotai ir atsakingai demonstruoti šių procesų palaikymą.

Literatūra

1. Dagtė, I. (2003). Kuriančios kasdienybės tekstai. Vilnius: UAB „Mokslo aidai“.
2. Dromantienė, L. (2003). Lyčių lygybės politika Europos Sąjungoje. *Socialinis darbas*, 1(3).

3. Gender mainstreaming in practice: Handbook, 2002 <http://gender.undp.sk>.
4. Liukinevičienė, L., Gudzinevičiūtė, O. L. (2001). Pasaulio socialinės geografijos vadovėlių iliustracijų analizė lyčių aspektu. Lytiškumas ir švietimas (p. 24–34). Vilnius.
5. Liukinevičienė, L. (2004). Reconstruction of Reality in Daily Newspapers of Lithuania: The Gender Aspect. *Socialiniai mokslai*, 1(43).
6. Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai. (2001). Vilnius: Moterų informacijos centras.
7. Purvaneckienė, G. (1999). Moterys ir šeima: socialinis paveldas ir nauji iššūkiai. *Mokslotyra*, 4.
8. Purvaneckienė, G. (2002). Moterys Lietuvos visuomenėje. Vilnius: Danielius.
9. Purvaneckas, A., Purvaneckienė, G. (2001). Moteris Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų analizė. Vilnius: Danielius.
10. Stunžienė, L. (2001). VU Moterų studijų centro dešimties metų veiklos apžvalga (1992–2001). *Feminizmas, visuomenė, kultūra*, 3.
11. Vidrinskaitė, S. (2001). Lyčių lygybės užtikrinimo mechanizmas Lietuvoje. *Feminizmas, visuomenė, kultūra*, 3.
12. Woolf, V. (1998). *Savas kambarys*. Vilnius.

Full Gender Partnership in Lithuania: Positive Changes and Problems

Summary

Full gender partnership is a way to seek gender equality, when men and women become active partners both in private and in social life assuming responsibility or resolving to assume responsibility for the family, nation; it is an aspiration, a purpose when establishing democratic society in which gender equality is consolidated de facto. Lithuania, invoking and adjusting experience of Scandinavian countries and USA, has been successfully and purposefully pursuing specific gender equality policy. Since 1992 the studies and researches on gender have been developed. In the article are presented analyses of gender equality policy, pursued during the recent decade in Lithuania, and nowadays problems, specific features of passing into the other stage – the integration of gender aspect into all life spheres.

Since the beginning of the last decade of 20th century the gender equality, based on experience of other countries, consistently is being achieved:

1. A specific gender equality policy is being implemented.
2. In parallels the strategy of integration of gender aspect into all life spheres, primarily through organization of political processes, has been started to implement.

A specific gender equality policy in Lithuania is being implemented purposefully: a new juristic basis and a system on implanting gender equality have been instituted; institutions, reporting to LR Government and controlling realization of programmes on gender equality rights, equal opportunities of men and women, have

been established; analyses on gender situation in all main spheres of public life have been and is being performed; women were activated to participate in public and social life – today over 100 women organizations are functioning, the activity of women in political life may be increased by the strategy of integration of gender aspect into all political spheres, all levels.

From the very first steps of implementing policy on gender equality in Lithuania scientists have been participating actively. Starting from analyses of experience of Scandinavian, European countries, USA and adaptation of this experience before proposing suggestions to organizers of the legislation of equal opportunities for men and women, cooperating with the authorities when preparing mentioned and other legislations, today they are performing researches on gender situation, interaction between genders in public spheres. Researches gradually develop from quantitative to combined, forecasting the specifics of changes. Scientists – experts of gender equality – though not numerous still are taking part in the great policy – this all helps to seek the objects provided in the strategy purposefully, present the problems properly and search for their solutions.

From the very first steps, of implementing policy on gender equality in Lithuania, attention was paid to both genders without focusing on making women active. Four Women's (later Gender) Studies Centres, functioning in Lithuania, in their researches, studying modules, publications demonstrated interest in social gender and gender study as in a new sphere of science and studying in general. In these academic projects both women and men scientists are participating. In the inspector's service of Equal Opportunities for Men and Women crimes against the man generally were analysed, without paying any importance whether he is a man or a woman: this way the foundation for education of full partnership was built.

While seeking for gender equality and equal partnership between men and women some specific for Lithuania problems, which were forecasted according to the experience of other countries, occur:

1. There is still no general demand for gender equality in our society; gender equality is still not perceived as a bigger worth than gender hierarchy.

2. Stable gender stereotypes, which are transferred to younger generation, are rooted; there is no organized system – filter that could manage “to block” information, which is deepening stereotypes. First those filters may be experts of gender equality in mass communication, spheres of study and education, because they have greatest influence on the formation of personality.

3. In the sphere of Education is no concentration on implementing programme of full gender equality. In the classificatory of studies and sciences in Lithuania is no gender studies as a course of studying or science, thus it is difficult to legitimate the integration of themes on gender studies in to programmes of general and higher education, prepare course books, organize refresher courses on the mentioned topics for teachers, lecturers, social workers, parents. There is a lack of dispersal of researches results, qualified and popular presentation of it to society.

4. There is a lack of gender budget, which could show how much do domestic work, supervision of children and nursing of ill people cost in fact.

5. The position of women in making decisions is still weak, men – in participating in family life.

6. New forms of inequality appear. In the world possessed with globalisation more funds have to be separated to spheres of economy, in which traditionally men are more participating, military industry, information technologies. The shortage of funds for culture, education, health appears.

The mentioned problems may be solved by, first of all, incorporating politicians, who most actively participate in admission of decisions and legislations, into the process of integration of gender aspect into all spheres of life, by making politicians more qualified in the questions of gender equality, establishing instruments on education of full gender partnership faster.